

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Ց

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Ն Դ Ե Ս

Դաստիարակութեան եւ Կրթութեան

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՑԻ կը հրատարակուի ամէն ուրբաթ օր, ի բաց առեալ Յունիս եւ Յուլիս ամիսները, թաժանորդագինն է ԿԱՆԻՍԻԿ Պօլսոյ եւ զատուաց համար, տասնամսեայ 50 դնէկն. հինգամսեայ 25 դնէկն, երկու եւ կիսամսեայ 15 դնէկան: Այլ երկրաց համար 12 ժրն, իւրաքանչիւր թիւը կ'արժէ 50 փարա: Գաւառներէն դրոսնարուողք ալ կ'ընդունուի: Թաժանորդագրութեան համար դիմել առ Տնօրէն—Խմբագիր Մինրան Ասմազ, Էսկի Ջապրիէ հասցէսի թիւ 61, Նեան Կ. Պէրպէրեանի տարանը:

ՏԱՐԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔ

Ը Ն Թ Ա Ց Ք

ՇԱՐԸԴՐՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՎԵՏԵԼՉԱՐԱՆՈՒԹԵԱՆ⁽¹⁾

Պ. ՄԱՄԲՐԷՒ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՆ

ԱՌ ԱՆԿԵՐՍՍ ԻՐԻ՝ ՊՈԼՈՍ ԵՒ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ

1. Նախադասութիւն. — Ժամանակի բաժանումն:

Պ. Մամբրէ. — Ենթակայի մը քով կըրնայ դառնուիլ երկու բայ, Գրէ՛, ծուխը... կը տեսնենք գիմացն սա ծուխն որ կը կորսուի օդին մէջ. ամբողջացուցէ՛ք նախադասութիւնն:

Յովն. (գրելով). ծուխը կը բարձրանայ և կը ցնդի:

Պատշաճ բայեր գրէ՛ք կէտերուն տեղ: ԶՐԱՀԱՆԳ 7.

Ուղղեալ. — 1. Արեւդակը... (բայ) ամեն առաւօտ, և... (բայ) ամէն երեկոյ: — Արեւդակը կը ծագի, ևն, և մարը կը մանէ,

(1) Տես թիւ 19

ևն. — 2. Մայրը... և... (երկու բայ) (կ'օրէ եւ կը քնացունէ) իւր մանկիկը: — 3. Աղը... և... (երկու բայ) (կ'ընկղմի եւ կը հալի) ջուրին մէջ: — 4. Առտուան դէմ աքաղաղները... (երկու բայ) (կ'արթննան ու կը խօսին): — 5. Աշնան եղանակին մէջ տերեւները... (երկու բայ) (կը դեղնին ու կը թափին): — 6. Ամրան անձրեւները... (երկու բայ) [կը թրջեն եւ կը զովացունեն] երկիրը:

Պ. Մամբրէ. — 1. Բայ մը կրնայ ունենալ մէկէ աւելի խնդիրներ: Գրէ՛. իմ պարտէզս կ'արտադրէ..., և խնդիրներ տուր այս բային:

Յովն. [գրելով]. իմ պարտէզս կ'արտադրէ ընդեղէններ, պտուղներ ու ծաղիկներ:

Պատշաճ խնդիրներ գրէ՛ք կէտերուն տեղ:

ԶՐԱՀԱՆԳ 8.

Ուղղեալ. — 1. Ժամացոյցը կը ցուցնէ... [երկու խնդ.]. Ժամերն ու վայրկեաններն: — 2. Յովհաննէ՛ս, ձիերուն... [երկու խնդ.]. խոտ ու վարակ տուր: — 3. Փերեզակը կը ծախէ... [երեք խնդ.] Թել, ասեղ, ու ժապաւէն: — 4. Փրանսայիք կը խմեն... [երեք խնդ.] գինի, գարեջուր և խնձոր:

օղի: — 5. Մէկ տարին ունի ... [երեք խնդ.] տասներկու ամիս, յիսուններկու շաբաթ, երեք հարիւր վաթսուհին հինգ օր: — 6. Տղայ մը կը պարտի իւր ծնողաց... (երեք խնդ.) սէր, յարգանք և հնազանդութիւն:

Պ. Մամբրէ. — Արդ, որպէսզի լաւ յիշէք ցարդ ըսածներս, պէտք է որ միտք պահէք հետեւեալ կանոնները:

Կանոն. — 1. Տարեբոց նախադասութեան. — Նախադասութիւնը կը բաղկանայ իննամկայէ, բայց ստորոգելիէ կամ խնդիրէ: — Օրինակ. Տղան [ենթ.] ուշադիր [ստոր.] է [բայ]: — Ուսուցիչը [ենթ.] կը կրթէ [բայ] աշակերտները [խնդիր]:

2. Բայ մը կրնայ ունենալ՝

Մէկէ աւելի ենթակայներ: Օրինակ, հայրըս ու մայրս կ'աշխատին:

Մէկէ աւելի խնդիրներ: Օրինակ. Երկաթուղիները կը փոխադրեն ճամբորդներ ու վաճառքներ:

3. Ենթակայ մը կրնայ ունենալ մէկէ աւելի ստորոգելիներ:

Օրինակ. Այս աշակերտն ունի եւ աշխատասէր է:

4. Ենթակայի մը քով կրնան գտնուիլ մէկէ աւելի բայեր: Օր. Արեգակը կը լուսաւորէ և կը տաքցունէ երկիրը:

5. Ժամանակի բաժանում. — Բայը կը դրուի ներկայ ժամանակ, երբոր կը բացատրուի այնպիսի գործողութիւն մ'որ տեղի կ'ունենայ խօսուած վայրկեանին: Օր. Այս վայրկեանին կ'աշխատիմ [ներկայ]:

6. Բայը կը դրուի անցեալ ժամանակ, երբոր կը բացատրուի այնպիսի գործողութիւն մ'որ կատարուելէ դադրած է: Օր. Երէկ աշխատեցայ [անցեալ]:

7. Բայը կը դրուի ապագայի ժամանակ, երբոր ապագայի մէջ կատարուելիք գործողութիւն մը կը բացատրուի: Օր. Յառաջիկայ շաբթու պիտի մեկնիմ [ապագայ]:

Հարցմունք. — 1. Ի՞նչ մասերէ կը բաղկանայ նախադասութիւն մը: — 2. Ըսէ՛ք խօսք մ'որոյ մէջ բայն ունենայ մէկէ աւելի ենթակայ: — 3. Ուրիշ խօսք մ'որոյ մէջ բայն ունենայ մէկէ աւելի խնդիրներ: — 4. Ուրիշ խօսք մ'որոյ մէջ ենթակայն ունենայ մէկէ աւելի ստորոգելիներ: — 5. Ենթակայի մը քով կրնա՞ն գտնուիլ մէկէ աւելի բայեր:

— 6. Բայ մ'երբ կը դրուի ներկայ: — 7. Ե՞րբ անցեալ: — 8. Ե՞րբ ապագայ:

Փոխէք ի Հոյ

ՆՇԱՆ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Ի. Գառէ և Լ. Մոյ

Մալկարա

(Շարունակելի)

Ի Ր Ա Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Կ Ր Ա Կ

Բարեկամներս, ահա ասիկ կտոր մը մոմ գոր ահա կը վառեմ: Սեղանին վրայ կը դրնեմ զայն և կը ծածկեմ գլխովար դարձած սա բաժակով: Լաւ դիտեցէք ինչ որ պիտի տեսնէք հիմա:

Կը տեսնէք որ բոցին պայծառութիւնը կ'երթայ, կը դեղնի, բոցը կը նրբանայ, պատրուգին վերեւը կը կառչի, վերջապէս կը մարի և քիչ մը ձերվիկէկ մուխ կ'ենէ անկէ:

Տիգրան, տեսածիդ բացատրութիւնը տո՛ւր ինձ:

— Բոցը խեղդեցիք, պարոն:

Այո՛, կրնայ այդպէս ալ ըսուիլ: Եւ ի՞նչ ըսել է կենդանի մը խեղդել:

— Կենդանի մը խեղդելն՝ օդէ զրկելով զայն մեռցնել է:

Լաւ: Գիտես դու թէ՛ երբ մարդ շնչելու օդ չունենայ կը մեռնի: Մոմին մարիլը տեսնելով, հասկցար թէ օդ չկենալն մարեցաւ: Բայց կը կարծե՞ս ուրեմն որ բոցն ալ շնչելու համար թոքեր ունենայ:

— Ո՛չ, բայց առանց օդի չկրնար վառիլ:

Հոս քիչ մը կը դադրեցնեմ հարցումներս, որովհետեւ եթէ աւելի յառաջ երթայի, չպիտի կրնայիք շարունակ այսպէս ադէկ պատասխանել: Քիչ մը վերջն աւելի լաւ պատրաստուած պիտի ըլլաք ինձ պատասխանելու:

Դուք ամէնքդ ալ գիտէք թէ մոմի մը բոցը տաք է, թէ առանց այրուելու չէք կրնար ձեր մատին ծայրովն անոր դաշիլ: Դիտէք նաեւ թէ վառուած և կարմրած կտոր մը հրատ կ'այրէ զձեզ, եթէ անոր դեպքելու ըլլաք. նոյնպէս կրակին մէջ կարմրեցած երկաթի կտոր մը կ'այրէ:

Սա թոնրիկը կը ձանչէք դուք. գեղեցիկ փորձ մ'ընելու համար արդէն գործածած

եմք զայն : Տեսէ՛ք , աղւոր կրակ մը վառած եմ անոր մէջ : Կարմիր հրատին մէջտեղը երկաթէ գնդակ մ'եմ դրած . այս գնդակը տաքցած է և կրակի գոյնն առած , նման այն երկաթին զոր դարբինը՝ սալին վրայ ծեծելու համար կը տաքցնէ :

Հիմա՝ ահա մոխրով ծածկուած թանձրաքարտէ երկու բոլորակներ և երկու մեծ բաժակներ : Ունելիով մը , այրող և աղէկ մը կարմրցած կտոր մը հրատ կ'առնեմ , բոլորակին վրայ կը դնեմ և բաժակին մէկովը կը ծածկեմ զայն , յետոյ երկաթէ գնդակն ալ միւս բոլորակին վրայ կը դնեմ և նոյն պէս բաժակով կը ծածկեմ : Ուշադրութիւն :

Կը տեսնէք որ կարմրցած հրատը կը մարի , կը խեղդուի , ինչպէս որ քիչ մ'առաջ մոմին բոցն եղաւ . մինչդեռ երկաթէ գնդակը շատ կամաց իր շողիւնը կը կորսնցնէ , կրակին մէջ կարմրցած գնդակը բաժակին տակ փայլուն կը մնայ : Հիմա հրատն ու գնդակը դարձեալ թոնրիկին մէջ կը դնեմ :

Քանի մը վայրկեանէն հրատի կտորը կ'անհետանայ , կը կորսուի , մինչդեռ երկաթէ գնդակը բան մը չըլլար :

Գառնիկ ըսէ ինձ , հրատի կտորը կրա՞յ էր թէ ոչ :

— Այո՛ , կրակ էր , ինչու որ վառեցաւ լմնցաւ :

Ատով ըսել կ'ուզես թէ սպառեցաւ , հատաւ : Կա՛ւ : Հապա երկաթէ գնդակը . ան ալ կրա՞յ է :

— Ո՛չ , կրակ չէ , ինչու որ չփառիր ու չլմնար :

Այո՛ , այսինքն ըսել կ'ուզես թէ երկաթի գնդակը հրատի կտորին պէս չհատնիր , չըսպառիր . թէ կամաց կամաց չսպակսիր եւ վերջապէս բոլորովին չանհետանար :

Համառօտե՛նք ինչ որ մինչեւ հիմա կրակին վրայօք սովորեցանք :

Կրակ ըսուածը բան մ'է որ կ'այրի , այս ինքն կ'սպառի , կամաց կամաց կը պակսի և վերջապէս կ'անհետանայ : Կրակը մնալու համար օդի պէտք ունի . առանց օդի կը մարի : Բայց քիչ մ'առաջ՝ երբ բաժակը վառած մոմին վրայ դրի , այս բաժակն օդ կը պարունակէր իր մէջ : Ինչո՞ւ համար ուրեմն մոմը մարեցաւ :

Փոխենք քիչ մը փորձն և սա ալ դիւրաւ

պիտի հասկնաք :

Ահա սկաւառակ մ'որուն մէջ քիչ մը ջուր կայ : Բոլորչի սունկ մը կը ձգեմ անոր վրայ և այս սունկին վրայ ևս կը դնեմ այս կտոր մը մոմը զոր ահա կը վառեմ : Այս լայնկէկ բաժակին տեղ՝ զոր քիչ մ'առաջ կը գործածէի , կ'առնում սա նեղ բայց աւելի բարձր բաժակը և անով կը ծածկեմ մոմը այն սունկին հետ որոյ վրայ որ տնկած եմ զայն :

Բոցը կը մարի : Բայց լաւ ուշ դրէ՛ք ասոր . ջուրը բարձրացած է բաժակին մէջ և հետեւաբար մաս մ'օդ անհետացած է : Յայտնի է որ մոմին բոցը գրաւած է այս օդն որոյ շնորհիւ վայրկեան մը տեւեց :

Եթէ մոմին տեղ հրատի կտոր մ'ալ դրենելու ըլլամ , միևնոյն բանը պիտի պատահի , ջուրը բաժակին մէջ պիտի բարձրանայ . ուրեմն հրատը վառած ատենը մաս մ'օդ կը ծծէ :

Այսպէս , բարեկամներս , կրակ , կամ լաւ ևս ըսելով աչրումն ըսուածը , այսինքն այրելու , օդին մէջ սպառելու , հատնելու գործողութիւնը կը կայանայ օդին՝ ուրիշ մարմնոյ մը հետ արագ միացմանը մէջ , այս մարմինները կրնան ըլլալ մոմ , հրատ , փայտ , թուղթ և այլն : Երբ որ այս միացումը բաւական սաստիկ ըլլայ , ինչպէս հասարակօրէն կրակ ըսուածին մէջ , այրուած մարմինն և օդն որ զայն կ'այրէ կը տաքնան միասին այնպէս մ'որ կ'սկսին փայլիլ նման այն երկաթին զոր դարբինը կը տաքցնէ : Այս լոյսն ու տաքութիւնը յառաջ բերելու համար երկուքն ալ կը մաշին , կը հատնին . ուստի կրակը վառ պահելու համար՝ թէ հրատ ըլլայ այն և թէ՛ բոց , պէտք է միշտ շարունակ նորոգել այրման ատեն մաշած երկու նիւթերը . որք են այլեղի և օդ : Այրելի կ'ըսուին այն ամէն բաներն որք օդի հետ միանալով կրնան վառիլ . ինչպէս են . ածուխ , հանքածուխ , փայտ , հրատ , ճրագ , ձէթ , քարիւղ , և այլն :

Հիմա ըսի ձեզ թէ ամէն մարմին որ կ'այրի , աստիճանաբար կ'սպառի և վերջապէս կ'անհետանայ այն հրատի կտորին պէս զոր քիչ մ'առաջ կը քննէինք : Ասի բոլորովին ճիշդ չէ :

Ըսէ տեսնեմ Մաքրիկ , բան մը չմնա՞ր այն փայտէն որ կ'այրի :

— Մոխիր կը մնայ :

Շատ լաւ . գիտէք դուք թէ հողը , աւազը
չեն այրիր : Արդ՝ փայտին մէջ աւկայ նիւթ
մ'որ հողին , աւազին կը նմանի , այս նիւ-
թը որ չայրիր , շատ քիչ է փայտին մէջ ,
և ամէնը այրել լիննալէն ետք , անի կրա-
կարանին մէջ կը մնայ :

Բայց շատ մարմիններ ալ կան որք ա-
ռանց մոխիր ձգելու կ'այրին : Ասոնց բոցը
պայծառ է և երբեք մնացորդ չեն թողուր .
ինչպէս են մումը , քարիւղը :

Մեզ այնպէս կ'երեւայ թէ կրակը , բոցը
քանոնք բոլորովին կ'անհետացնէ ու կը ջնջէ :

Սակայն բարեկամներս , առերեւոյթ բան
մ'է այս , կրակը բան մը չընջեալ : Երկրի վը-
րայ մեր օրով ոչ ինչ կ'ստեղծուի , և ոչ ինչ
նոյնպէս կ'անհետի . պիտի ջանամ հիմա ,
այս ըսածս ձեզի հասկցնել :

(Շարունակելի)

(Շ . Ս .)

Գ . Ա . ՄԱԼԱ ԻԵԱՆ

ՄԻՋԻՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՀԱՅԵՐԻՆ ԼԵԶՈՒ

ՀԱՐԻՐ ԲԱՅԵՐ

Ց . ԱՐԿԱՆԵԼ

(Տէս թիւ 19)

Խեղդ ընդ անձն — . ինքզինքն խեղդել
Խիւ — . ծակերը ծուկերը փնտռել
Ի Խնդիր — (ինչ) . փնտռել , ֆնցել
Խիղթ — (գիւրք) . ծիւր , ուժգին փաթթուիլ
Ի Խոկ — (ինչ) . մտածել , նոգալ
Ի Խոյզ — (ինչ) . փնտռել , ֆնցել
Ի Խոյզ և Ի Խնդիր — (ինչ) . փնտռել
Ի Խորով — (ինչ) . խորովել
Խօսս — . խօսակցիլ
Ընդ Ծաղր — . վրան խնդալ
Ի Կարգ — (ինչ) . կարգի դնել , հաշուել
Ի Կիր — (ինչ) . գործածել
Ի Կիրթ — (ինչ) . վարժեցունել , կրթել
Հալածական — (զոք) . հալածել
Ի Համար — (ինչ) . հաշուել
Ընդ Հայց — . փնտռել , ուզել
Ի Հաշիւ — (ինչ) . հաշուել
Ընդ Հարկաւ — (զոք) . հարկահաշու ընել

Ի Հարց և Ի Ժորձ — (զոք , ինչ) . հար-
ցաֆնցել

Ի Հեգն — (զոք) . հեգնել

Հերկ կամ հերկա — . հերկել

Հիմն — (իմք) . հիմն ձգել

Հուր — . կրակ ձգել , այրել

Ի Հրապարակագոյթ — (ինչ) . հրապարա-
կել , երեւան հանել

Հրատս — . կրակ վռնել

Ձայն — . ձայն հանել

Ձեռն կամ ձեռն Ի դորձ — . ձեռնար-
կել , սկսիլ

Ձեռնագիր — . ստորագրել

Ի Ձիգ — (ինչ) . երկարաձգել

Ճառ — . հառ խօսիլ

Ի Մատանակ — (զոք) . մատնել , ձեռք ձը-
գել

Ի Մատնակ — (զոք) . ձեռք անցունել

Ի Միտ — (ինչ) . միտքը ձգել , միտք դնել

Ի Միտս — . միտք դնել

Ի Մոռացոնս — (ինչ) . մոռնալ

Յեղիշղուկս — (ինչ) . միտք կրկնել

Յուշ — (ինչ) . յիշեցունել

Նախանձ — (ուժք) . նախանձը տարժել ,
գրգռել

Նախանձուկս — (ուժք) . նախանձը տար-
ժել

Ի Նեղ — (զոք) . նեղը ձգել

Ի Շահ և Ի վաճառ — (ինչ) . տահալա-
ճառութեան գործածել

Շնորհս — (ուժք) . շնորհք , երախտիք հա-
մարել

յՈւզի — (զոք) . համբայ դնել

Ոտն զոտամբ — . ոտք ոտքին վրայ դնել

Պահ — . պաշտել

Ի Պաշարունմ և յարգել — (ինչ) . պաշա-
րել

Ի Պատիրս — (զոք) . խաբել

Պատկառուկս — (ուժք) . ամչցնելով զսպել

Ի Պատրանս — (զոք) . խաբել

Պար — . չորս կողմէն պատել

Սակ — . գին կտել , սակարկել

Ի Վաճառ — (ինչ) . վաճառել

Ի Վաճառաշահ — (ինչ) . սակը տահե-
ցունել , բանեցունել

Ի Վար — . (ինչ) . գործածել

Վարձս — . սակարկել

Վիճակս — . վիճակ ձգել , վիճակով ընտրել

Ի Տախտապար — (զոք) . գետնը զարնել ,
փռել

Տապառա — (զոք) . գետինը փռել, սպանել

Տարածոց — (ինչ) . տարածել

Ի Տարակոյս — (զոք) . տարակուսի մէջ ձրգել

Փախստական — (զոք) . փախցուցնել

Փախստեայ — (զոք) . փախցուցնել

Փակ — . կղպել

Ի Փորձ — (զոք) . չարչարել, նեղել

Քարավէժ — (զոք) . բարձր տեղէ վար նետել, փարկոծել

Ի Քարշ — (զոք, ինչ) . փախցնել, փաշտել

Ի Քնին — (ինչ) . քննել

Մ. ԱՍՔԱՆԱԶ

ԸՆԹԱՅԲ ԾԱՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ա Հ Մ Է Տ Ե Ւ Ր Ա Շ Ի Տ

(ՀՆԴԿԱԿԱՆ ԶՐՈՅՑ)

ՅԱՏԱԿԱԳԻԹ

Երաշտութիւն Հնդկաստանի մէջ. — Կի-
զիչ արեւ մը, բոյսք չորցած, կեղծանիք
ծարաւանիւծ...

Նրկու հովիւք, Ահմէտ եւ Բաշիտ, այդ
մահաբոյր աւուրց մէջ միմեանց կը պատա-
նին իրեանց արօտավայրաց սահմանե-
րուն վրայ. Մի եւ նոյն վշտով համակեալ,
ծնրադիր կ'աղօթեն՝ դարման խնդրելով
յերկնից:

Յանկարծական լուռութիւն օդոց մէջ.
հողմք, թռչունք, ոչխարք, ամէն ինչ կը
լռէ: Մարդկային կերպարան մը, վեհ եւ
յաղմահասակ, կը յառաջանայ առ ինքեա-
նըս. Ոգին է նա բաշխիչ բարեաց եւ չար-
եաց, մէկ ձեռքն առատութեան որայ
բռնած, միւսն ահաւոր սուր մը:

Մինչ փախչիլ կը խնդրեն հաւքել, նա
կը հրամայէ նոցա կենալ, խօսիլ իրեն ու
յայտնել իրենց իղձեր, զոր կանխաւ կը
խոստանայ լնուլ. բայց խոհեմութիւն, չա-
փաւորութիւն կը պատուիրէ:

Ահմէտ նախ կը խօսի. ընէ Ոգին որ
փոքրիկ վտակ մ'անցնի իւր դաշտերէն ու
իւր խաշինք իրենց ծարաւն անցնեն: Կը
կատարուի իւր խնդիրքն: Երբ կարգը Բա-
շիտի կուգայ, նա կը խնդրէ որ նոյն իսկ
Գանգէսը, նուիրական ու յաղթաշուր
Գանգէսը հոսի իւր դաշտաց մէջէն: Ի զուր
կ'զգուշացնէ զնա Ոգին. իւր պետքեր ա-

ւելլ՝ են քան իւր դրացւոյն: Բայց Բաշիտ
կը պնդէ, մեծնալու տենչէն բռնուած:

Ոգին կը հաւանի: Եւ ահա՛ կը լսուի որ
կուգայ Գանգէս մոնջածայն, եւ ամէն ինչ,
ծառ, հանգրուան, ոչխար ու արջառ, եւ
զԲաշիտ իսկ գլխովին ընդ քարշ կը տանի
իւր ալեաց հետ. Բարոյական:

ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄ

Սատիկ երաշտութիւն մը կը տիրէր
Հնդկաստանի մէջ. արեւը կիզիչ ջերմութիւն
մը կը հեղուր. դաշտք, չորացեալ, ան-
բոյս, տխուր անապատ մի դարձեր էին.
Հեղձուցիչ մթնոլորտ մի կը ծանրանայր
երկրի վերայ, յորմէ կը թուէր կեանքն
խուսափիլ տակաւ առ տակաւ:

Այդ մահաբոյր աւուրց մէջ երկու հո-
վիւք, Ահմէտ եւ Բաշիտ, միմեանց պատա-
հեցան իւրեանց արօտավայրաց սահմանե-
րուն վերայ: Խորին տխրութեամբ համակ-
եալ էին՝ երկուքն ալ, զի կը տեսնէին իւր-
եանց ոչխարաց ծարաւահիւծ ծնդիւն.
Ինքեանք եւս պապակեալ էին: Միեւնոյն
մտածութենէ մղեալ՝ ծուռ դիրք միմեանց
քով եւ, յերկինս ամբողջալով պաղատադին
բազուկներ, խնդրեցին դարման այս դը-
ժընդակ աղիտին:

Ահա յանկարծ ահաւոր լուռութիւն մի տի-
րեց այերց մէջ. հրաշունչ հողմոց ձայնը
դադարեցաւ. լռեցին թռչնոց երգերն, եւ
խաշանց ու արջառաց նուաղեալ բառաչք
ոչ եւս եղան լսելի: Եւ երկու հովիւք տե-
սան հեռուն մի մարդկային կերպարան,
այլ յոյժ առաւել յաղթահասակ եւ առաւել
վեհաշուք քան զտեսիլ սովորական մարդոյ,
որ կը յառաջանայր առ նոսա: Մի ձեռքն ու-
նէր որայ առատութեան ցորենոյ եւ միւսովը
կը ձօճէր սուր մի ահաւոր: Սոսկմամբ լի,
երկու խաշնարածք կը մոտաբերէին փու-
թալ ի փախուստ. այլ արդէն իրենց մօտ
հասած էր տեսիլն. կասեցուց զնոսա նշա-
նացի, եւ ըսաւ. « Ես եմ Ոգին բաշխիչ
բարեաց եւ չարեաց. եկած եմ այսր շնոր-
հեւձեղ ձեր խնդրուածքն, լնուլ ձեր իղձե-
րըն. մի՛ զանգիտէք, խօսեցէ՛ք համարձակ
եւ ըսէք ինձ ձեր սրտի փափաքներն: Այլ,
խնդրելէ յառաջ, լա՛ւ խորհեցէ՛ք. կշուե-
ցէ՛ք ձեր պիտոյքն եւ համեմատեցէ՛ք նոցա
ձեր խնդիրքն, զի մի՛ գուցէ տեսնէ աւե-

լորդաց աղիտարեր լինի ձեզ:»

Այսպէս խօսեցաւ Ոգին, և երկու տը-
ւարածք լուռ կային ասլեակք և անհա-
մարձակք: Հուսկ ուրեմն Ահմէտ զառաջինն
խզեց լուծեան թեւն և ըսաւ. « Ոգի՛դ
բարերար, զի կը հաճիս ընուլ իմ փափաք-
ներս, ըրէ՛ ուրեմն որ վտակ մի փոքրիկ
անցնի իմ դաշտերէս և խաշինքս նորա վը-
ճիտ ալեաց մէջ յագեցնեն իւրեանց պա-
սուքն: Հագիւ Ահմէտ արտասանած էր այս
բառերն, և ահա անդ առ ոտիւք իւրեանց՝
տեսան բղխին մի արծաթափայլ աղբեր,
որ սկսաւ հոսիլ քաղցրակարկաջ. ախորժ
զովուծիւն մի յանկարծ սփռեցաւ միջովու
ծանրացեալ այերց մէջ. նոր ու կենդանի
դալարուծիւն մ'զգեցան արօտավայրք, և
ոչխարք ոսոոստելով խայտալով վազեցին
ըմպել անյաղաքար առուակին յստակ ջու-
րերէն:

Այն ատեն յառաջ անցաւ Բաշիտ և խօ-
սեցաւ. « Ոգի՛դ առատածիր, տո՛ւր յաղ-
թաջուր Գանգիսի հոսել գնալ իմ դաշտաց
մէջէն:» Եւ երբ արտասանեց այս բառերն,
արդէն ինքզինք տէր երեւակայելով սրը-
բակոհակ յորդահոսան Գանգիսի, ուռեցաւ
գոռոզութեամբ և արհա մարհոտ կարեկցա-
կան ակնարկ մը նետեց Ահմէտի վրայ, որ
փոքրիկ վտակ մի միայն ունէր և ծառու-
յական խոնարհ դիրք մի պիտի բռնէր իւր
քով: Ահմէտ ալ միամտօրէն կ'ըքանջանար
Բաշիտի վեհ փափաքանաց և յանդուգն
խնդրանաց վերայ, և մի քիչ կը զղար իւր
սրտին մէջէն այդօրինակ չքեղ հայցուած
մ'ըրած չլինելուն համար: Բայց Ոգին ը-
սաւ Բաշիտի. « Լա՛ւ խորհէ, մահկանացո՛ւ.
գիտցի՛ր արհամարհել ինչ որ չէ կարելոր.
է՞ր առաւել են քո պէտք քան զգրացւոյդ:»
Բաշիտ չհաւանեցաւ փոխել իւր խնդրուա-
ծըն. կ'ուզէր վայելել Գանգիսի տէրն ըլլա-
լու և հոգակուելու փառքն:

Յայնժամ հեռացաւ Ոգին դէպ ի դետն՝
թողլով մի պահ երկու հովիւքն անհամբեր
ակնկալութեան մէջ: Մի քանի վայրկեան
յետոյ լսելի եղաւ ի հեռուստ ջուրց հանդ
չառաչիւն մի. նոյն ինքն Գանգէսն էր,
Գանգէսն յաղթաջուր, որ խորտակելով իւր
թումբեր՝ կուգար մռնչաձայն փրփրակո-
հակ: Եկաւ ողողեց Բաշիտի դաշտավայրքն,
իւր բուռն հոսանաց մէջ խլեց տապալեց
ծառ ու հանգրուան, ընդ քարչ ամեալ

տարաւ ամէն ինչ որ գտաւ իւր յորձնե-
ռանդն ալեաց առջև, ոչխար և արջառ յա-
փըշտակուեցան ամէնքն ալ, և, աւա՛ղ,
Բաշիտ իսկ գլխովին, ու Գանգիսի սէգ տէ-
րն եղաւ ճարակ մի տիտեռան:

Գիտնամք չափաւորել մեր տենչեր, զի
մի՛ գուցէ աւելորդին զհետ պնդելով՝ զըր-
կուիմք ի կարեւորացն իսկ և մեք անձամբ
մատնուիմք ի կորուստ:

(Ըստ արքայ Պլանտէի)

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆ (1)

ԲՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅԱՐԱՐԵՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆՑ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԴԱՍ
ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԵԱՆՑ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

ԼՐԱՅՈՒՑԻՉ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹԻՒՆՔ

21. Հ. Լրացուցիչ նախադասութիւնք
քանի՞ տեսակ են.

Պ. Լրացուցիչ նախադասութիւնք երկու
տեսակ են. ստորադաս եւ միջանկեալ:

22. Հ. Ո՞ր լրացուցիչ նախադասութիւ-
նք ստորադաս կը կոչուի:

Պ. Այն լրացուցիչ նախադասութիւնք
որ գլխաւորին հետ չաղկապով մը կապ-
ուած է, և որ նորա ժամանակը կամ թէ-
ուծիւնը կամ նպատակը և կամ ուրիշ մէկ
պարագայն կը ցուցնէ, կը կոչուի ստորա-
դաս նախադասութիւն: Ստորադաս նա-
խադասութիւնք գլխաւորին նկատմամբ
սովորաբար սեռի կամ բնութեան խնդրոյ
պաշտօնը կը կատարեն: Ինչպէս:

Ոչ ոք կրնայ ըսել թէ՛ վաղը պիտի ապրի:
Ծերունին Յակովբ դժուարաւ հաւանե-
նեցաւ որ Բեցիլամիս մեկնի իւր ֆովէն:

Գործը այնքան ուռեցաւ որ պայքեցաւ:
Ճաշակները կը փոխուին երբոր ձեռքիւնը
հասնի:

Պարտիմք դաստիարակուիլ մինչդեռ ժա-
մանակ ունինք:

Եթէ ոչ ոք աւելորդն ունենաւ, ամէն
մարդ պիտանին պիտի ունենար:

— Ստորադաս նախադասութիւնք եր-

բեմն նաև գլխավոր նախադասութեան ենթակայն է, ինչպէս,

Այլ ևս հաստատուած է որ երկիրք արեգական շուրջը կը դառնայ:

Զի ցերեղ եւ արգահասող է արարիչն՝ այն ամենեցուն յայտնի է:

23. Հ. Ո՞ր լրացուցիչ նախադասութիւնը, միջանկեալ կը կոչուի:

Պ. Միջանկեալ կը կոչուի այն լրացուցիչ նախադասութիւնը որ գլխավոր նախադասութեան մէկ մասին իմաստը կ'որոշէ կամ կը մեկնէ և երկու տեսակ է Որոշիչ և Մեկնիչ:

24. Հ. Միջանկեալ նախադասութիւնը ե՞րբ որոշիչ է:

Պ. Միջանկեալ նախադասութիւնը որոշիչ է երբ խօսքին մէջ անուան մը կամ դերանուն մը իմաստը կ'որոշէ և կարելի է զանց ընել զայն առանց գլխավոր նախադասութեան իմաստը խանգարելու. ինչպէս, Այն աղուէսը որ կը ցնջէ չհրնար հաւ բռնել:

Որ կը ցնջէ նախադասութիւնը որոշիչ միջանկեալ է, վասն զի կ'որոշէ աղուէս գոյականին իմաստին ընդարձակութիւնը եւ կը ցուցնէ թէ խօսքը ամէն աղուէսի համար չէ, այլ այն աղուէսին որ կը ցնջէ:

25. Հ. Միջանկեալ նախադասութիւնը ե՞րբ մեկնիչ է:

Պ. Միջանկեալ նախադասութիւնը մեկնիչ է երբ խօսքին մէջ անուան մը կամ դերանուն մը իմաստը կը մեկնէ, կը բացատրէ, և կարելի է զանց ընել զայն առանց գլխավոր նախադասութեան իմաստը խանգարելու. ինչպէս,

Աղուէսը որ այնքան խորամանկ է, թափարդով կը բռնուի:

Որ այնքան խորամանկ է նախադասութիւնը բնաւ չորոշեր, չսեղմեր աղուէս գոյականին իմաստը: Աղուէս հոս իւր ընդարձակ իմաստով գործածուած է, զի խօսքը ամէն աղուէսի համար է:

ՀԻՍՏՈՐԻ 5.

Աշակերտը պարտի հետեւեալ նախադասութեանց տեսակները որոշել:

(Աթաւարհաբար). 1. Ճշմարիտ քրիստոնեայն պարտի ունենալ գթութիւն, որ վրսեմ առաքինութիւն մ'է: 2. Դիւրագոյն իրը կ'ըլլայ դժուարագոյն, երբ մարդ տը.

հաճութեամբ կը կատարէ զայն: 3. Երբեմն կը կարծէին թէ արեգակը երկրիս շուրջը կը դառնայ: 4. Անտրտունջ տանինք այն վշտաց զորս Աստուած կը յղէ առ մեզ: 5. Սոկրատ կը հարցնէր իւր բարեկամաց թէ կը ճանչե՞ն երկիր մը յորում մարդ բնաւ չմեռնի: 6. Այն փառքը որ կուգայ յառաքինութենէ անմահ է: 7. Բանականութիւնը որ Աստուծոյ ձայնն է, կ'ըսէ թէ պէտք է ամէն ինչ գոհեւառաքինութեան: 8. Մահուան շուրջը կը թեւածէին Ագահութիւնը որ կը կրծէ ինքզինքը, Յուսահատութիւնը որ իւր ձեռքն կը պատռէ իւր անձը, Փառասիրութիւնը որ կը կործանէ զամէն ինչ, Մատնութիւնը որ կը փափաքի արեամբ սնանիլ, Նախանձը որ իւր թոյնը կը սփռէ իւր շուրջը, Ամպարը շտուգութիւնը որ անձամբ անձին անյատակ անդունդ մը կը փորէ:

(Գրաբար). 9. Որպէս փորձի ի բովս արծաթ և ոսկի, նոյնպէս ընտրէ զսիրտս Աստուած: Առ. Ժէ. 3: 10. Մինչդեռ ժամանակս ի ձեռս է, գործեսցուք զբարիս: Դաւ. 2. 10: 11. Որ բարեք վերակացու լինին երիցունք՝ կրկին պատուոյ արժանի եղիցին: Ա. Տիմ. Ե. 17: 12. Որ հատուցանէ չար փոխանակ բարւոյ՝ չար ի տանէ նորա մի պակասեցէ: Առ. Ժէ. 13: 13. Մի թշնամանասէր լինիր մարդոյ ի տարապարտուց, զի մի չար ինչ գործեսցէ քեզ: Առ. Գ. 30:

ՈՒՂՂԵԱԼ

1. Երկու ցախադասութիւն

1. Ճշմարիտ քրիստոնեայն պարտի ունենալ գթութիւն: Գլխ. ցխ:

2. Որ վսեմ առաքինութիւն մ'է. մեկն. միջանկ. ցխ:

2. Երկու ցախադասութիւն

1. Դիւրագոյն իրը կ'ըլլայ դժուարագոյն: Գլխ. ցխ:

2. Երբ մարդ տհաճութեամբ կը կատարէ զայն: Սոսր. ցխ:

3. Երկու ցախադասութիւն

1. Երբեմն կը կարծէին. Գլ. ցխ:

2. Թէ արեգակը երկրիս շուրջը կը դառնայ. Սոսր. ցխ:

4. Երկու ցախադասութիւն

1. Անտրտունջ տանինք այն վշտաց. Գլխ. ցխ:

2. Չորս Աստուած կը յղէ առ մեզ. որո՞ւ միջանկ. ցիւ :

5. Երեք Գալիսապոլիս

1. Սոկրատ կը հարցնէր իւր բարեկամաց. ցիւ. ցիւ :

2. Թէ կը ճանչե՞ն երկիր մը. usnr. ցիւ :

3. Յորում մարդ բնաւ չմեռնի. որո՞ւ միջանկ. ցիւ :

6. Երկու Գալիսապոլիս

1. Այն փառքը... անմահ է. ցիւ. ցիւ :

2. Որ կուգայ յառաքինութենէ. որո՞ւ միջանկ. ցիւ :

7. Երեք Գալիսապոլիս

1. Բանականութիւնը... կ'ըսէ. ցիւ. ցիւ :

2. Որ Աստուծոյ ձայնն է. մեկն. միջանկ. ցիւ :

3. Թէ պէտք է ամէն ինչ զոհել առաքինութեան. usnr. ցիւ :

8. Եօթն Գալիսապոլիս

1. Մահուան շուրջը կը թեւածէին Ագա-հութիւնը... Յուսահատութիւնը... Փառա-սիրութիւնը... Մատնութիւնը... Նախան-ձը... Ամպարշտութիւնը... Գլ. ցիւ :

2. Որ կը կրծէ ինքզինքը. մեկն. միջանկ. ցիւ :

3. Որ իւր ձեռքը կը պատառէ իւր ան-ձը. մեկն. միջանկ. ցիւ :

4. Որ կը կործանէ զամէն ինչ. մեկն. միջանկ. ցիւ :

5. Որ կը փափաքի արեամբ սնանկլ. մեկն. միջանկ. ցիւ :

6. Որ իւր թոյնը կը սփռէ իւր շուրջը. մեկն. միջանկ. ցիւ :

7. Որ անձամբ անձին անյատակ ան-դունդ մը կը փորէ. մեկն. միջանկ. ցիւ :

9. Երկու Գալիսապոլիս

1. Որպէս փորձի ի բովս արծաթ և ոս-կի. usnr. ցիւ :

2. Նոյնպէս ընտրէ զսիրտս Աստուած. ցիւ. ցիւ :

10. Երկու Գալիսապոլիս

1. Մինչդեռ ժամանակս ի ձեռս է. usnr. ցիւ :

2. Գործեսցուք զբարիս. ցիւ. ցիւ :

11. Երկու Գալիսապոլիս

1. Երեցունք... կրկին պատուոյ արժանի եղիցին. ցիւ. ցիւ :

2. Որ բարեոք վերակացու լինին. որո՞ւ միջանկ. ցիւ :

12. Երկու Գալիսապոլիս

1. Որ հատուցանէ չար փոխանակ բար-ւոյ. որո՞ւ միջանկ. ցիւ :

2. Չար ի տանէ նորա մի սակասեցէ. ցիւ. ցիւ :

13. Երկու Գալիսապոլիս

1. Մի թշնամանասէր լինիր մարդոյ ի տա-րապարտուց. ցիւ. ցիւ :

2. Ձի մի չար ինչ գործեսցէ քեզ. usnr. ցիւ :

Մ. ԱՍԻԱՆԱՅ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԸՆԹԱՅՔ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ⁽¹⁾

ՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երկայնագոյն հատուած է այս երգերէն « Հեծան », բայց աւա՛ղ, ըստ լեզուին խոնարհագոյն քան զայլոն : Այս երգն է այլաբանական պատմութիւն խնամութեանն ընդ Ալանս, զոր կը պատմէ խորենացին այսպէս : « Զայսոն ժամանակաւ միաբանեալ Ալանք լեռնականօքն ամենայնիւ, յինքեանըս արկանելով և զկէս Վրաց աշխարհին, մեծաւ ամբոխիւ տարածեալ ընդ աշխարհս մեր : Ժողովէ և Արտաշէս զիւրոյ զօրացն բազմութիւն, և լինի պատերազմ ի մէջ երկրիս երկոցունց ազգացն քաջաց և առաջնաւորաց : Սակաւ ինչ տեղի տայ ազգ Ալանաց, և դնացեալ անցանէ ընդ գետն մեծ Կուր, և բանակի առ եզերք գետոյն ի հիւսիսոյ, և հասեալ Արտաշիսի հաստի ի հարաւոյ, և գետն ընդ մէջ նոցա : Բայց քանզի զորդի Ալանաց արքային ձերբակալ արարեալ Հայոց ածին առ Արտաշէս, զխաղաղութիւն խնդրէր արքայն Ալանաց, տալ Արտաշիսի զինչ և խնդրեսցէ : և երդմունս և դաշինս ասէր հաստատել մշտնջենաւորս, որպէս զի մի ևս մանկունք Ալանաց ասպատակաւ հինից ելցեն ի բնակավայրն Հայոց : Եւ ի չառնուէլ յանձն Արտաշիսի առ ի տալ զպատանին, գայ քոյր պատանւոյն յափն գետոյն ի դարաւանդ մի մեծ, և ի ձեռն

(Տես թիւ 49)

Թարգմանչաց ձայնէ ի բանալին Արտաշիսի Քեզ ասեմ, Արտաշէս, եկ հաւանեաց տալազեղոյ դստերս Ալանաց՝ տալ դպտառնիդ, զի վասն միոյ քինու ոչ է օրէն դիւցազանց զայլոց դիւցազանց զարմից բառնալ զկենդանութիւն, կամ ծառայեցուցանելով և ի ստրկաց կարգի պահել, և թըշնամութիւն յաւիտենական ի մէջ երկոցունց ազգաց այնոցիկ հաստատելու լուեալ Արտաշիսի զայսպիսի խմատուն բանս՝ գնաց յեզր գետոյն, և տեսեալ զկոյսն գեղեցիկ և լուեալ ի նմանէ բանս խմատութեան, ցանկացաւ կուսին։ Եւ կոչեցեալ զգայեալըն իւր Սմբատ՝ յայտնէ նմա զկամս սրտի իւրոյ առնուլ զօրիորդն ի կնութիւն իւր, և դաշինս և ուխտս հաստատել ընդ ազգի քաջացն, և զպատանին արծակել ի խաղաղութիւն։ Եւ հաճոյ թուեցեալ Սմբատոյ՝ առ արքայն Ալանաց յղէ տալ զտիկին օրիորդն Ալանաց զՍթինիկ ի կնութիւն Արտաշիսի։ Եւ ասէ արքայն Ալանաց. եւ ուստի՞ տացէ քաջն Արտաշէս հազարս ի հազարաց և բիւրս ի բիւրուց ընդ քաջազուոյ կոյս օրիորդին Ալանաց։ Զայս տեղի առասպելաբանելով վիպասանքն յերգելն իւրեանց ասեն. « Հեծաւ արիասիրտն Արտաշէս ի սեաւն գեղեցիկ, և հանեալ զսկէօղ չիկափոկ պարանն, և անցեալ որպէս զարծուի սրաթեւ ընդ գետն, և ձգեալ զսկէօղ չիկափոկ պարանն՝ ընկէց ի մէջ օրիորդին Ալանաց, և շատ ցաւեցոյց զմէջք փափուկ օրիորդին, արագ հասուցանելով ի բանալին իւր։ Որ և ճշմարտութեամբ ունի այսպէս։ Քանզի պատուեալ էր առ Ալանս մորթ կարմիր, լայքա շատ և ոսկի բազում տուեալ ի վարձանս, առնու զտիկին օրիորդն Սթինիկ։ Այս է ոսկէօղ չիկափոկ պարանն » (Խոր. Բ. Ծ.)։ Այս երգն է հետեակ և ծանր, չունի վիպասանաց միւս հատուածներուն խաղը եւ փափկութիւնը։ Արի ածականն իբրեւ քաջ, բիւ հայցականն, զմէջք, երկիցս, հասուցանելով ձեն, կ'ընծայեն յետնութեան նշաններ։ Խորենացին կը կոչէ այս երգերուն հեղինակներն « Երգիչք Գողթան »։ « Զսրմանէ երգիչքն Գողթան առասպելորանեն այսպէս. « այլուր կ'անուանէ վիպասանս »։ « Զայս տեղի առասպելաբանեն վիպասանքն յերգելն իւրեանց »։ ուստի հաւանական է թէ կային ի հնումն, ինչպէս Յունաց եւ

ուրիշ ազգաց, նոյնպէս Հայոց մէջ, առանձինն ի Գողթան, խումբ մը մարդիկ որոց գործը կամ արուեստն էր յօրինել այնպիսի երգեր։

Թէ այս խումբը կա՞ր առ Խորենացու, չունինք յայտնի վիպութիւն։ Որովհետեւ երգերն ունին հեթանոսական գոյն, և վիպասանութիւնն էր թերեւս քուրմերու արուեստ, հաւանական է թէ յետ քրիստոնէութեան հալածուեցան նոքա, և արուեստը խափանուեցաւ։ Հեթանոսական աղանդը զորմէ ասեն Կորիւն և Խորենացի թէ թաքուցեալ էր ի Գողթան և զոր « եբարձ Մեսրոպ օգնականութեամբ իշխանի գաւառին »։ էր թերեւս այս վիպասանաց խումբը։ Եւ այս հաւանական է մանաւանդ ի Բուզանդայ, որ ի յիշելն Հայոց վիպասանութիւններն, կը պարտաւէ իբրեւ « չքոտի հին և հեքսագոսակա՛ն սովորութիւն »։ (Բուզ. Գ. ԺԳ.)։ Սակայն ստոյգ է թէ երգերը կը պահուէին ի Գողթան, ինչպէս կը վկայէ Խորենացին, « զոր պահեցին ախորժելով մարդիկ կողմանն գինաւէտ գաւառին Գողթան »։ և այլուր կը վկայէ թէ Արտաշիսի պատմութեան շատ բան կը պատմուէր ի Գողթան, ուր և իբրեւ ի ծանօթ աղբիւր կ'ուղարկէ զիւր Մեկենասն զՍահակ Բագրատունի. « Արտաշիսի վերջնոյ գործք բազում ինչ յայտնի են քեզ ի վիպասանացն որ պատմին ի Գողթան »։ Սթէ յայտնի էին Սահակայ, ապա կը կարդացուէին, և ունէին պատմական յարդ։ Բուզանդ կը վկայէ թէ Հայք, ոչ ազատ մարդիկ միայն, այլ և չինականք, կը սիրէին իւրեանց վիպասանաց երգերը իբրեւ ազգային երգ։ Խառնազանձ բազմութիւն մարդկան ժողովրդոց, նախարարացն և չինականութեանն... զիւրեանց երգս առասպելաց զվիպասանութեանն սիրեցեալք, և նմին հաւատացեալք, ի նոյն հանապազորդէին։ Խորենացին ասէ երկնէր երկնի համար թէ « զայս երգելով ոմանց բամբուռմբ, լուաք իսկ ականջօք մերովք »։

Ա. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

(Շարունակելի)

Փ Ի Լ Ի Ս Ո Փ Ս Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

ՀՈԳԵՅԱՆՈՒԹԻՒՆ

(Պէրպէտեան վարժարանի մէջ ստանդեալ

դասուց սովորութիւնն) :

Դ Ա Ս Է .

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆ (Շար . քիւ 19)

40. Պայմանք եւ օրէնք յիշողութեան : — Յիշողութեան պայմանք ըսելով կ'ըմբռնեմք այն թէութիւնքն առանց որոց յիշողութիւնը գոյութիւն չէր ունենար : Երկու հիմնական պայմանք կան . Ա . Պէտք է որ ո՛ր եւ է ժամանակ մ'անցած ըլլայ նախկին ըմբռնման եւ նորոգեալ ըմբռնման մէջտեղ , եւ Բ . Պէտք է որ միեւնոյն էակն ըլլայ ի սկզբան այն առաջին ապաւորութիւնն ընդունող , այսինքն անձնական նոյնութիւն (identité personnelle) գտնուի : Այս նոյնութիւն հիմն է յիշողութեան , զի մարդ իւր իսկ անցեալ ըմբռնումներն կրնայ յիշել , թէեւ Լոք ըսած է թէ յիշողութիւնն մեր նոյնութեան հիմն է : Լոք եսին նոյնութիւնն ու այդ նոյնութեան ծանօթութիւնն չփոխած է միմեանց հետ . արդարեւ մեր անձին նոյնութեան , մեր մասնորակիւն եւ բարոյական կենաց միութեան , չարութեան գաղափարն ունենալու համար յիշողութիւնն ունենալ հարկ էր , բայց ճշմարիտ է նաեւ որ եթէ մեր եսը նոյն չը ինչէր , նոյն չմնար , յիշողութիւնն ալ անհնար կ'ըլլար :

Յիշողութեան օրէնք այն թէութիւնք են որք հարկաւոր են որպէս զի վերերևին յիշատակք : Սոքա կը վերածին չորս գլխաւորներու . 1⁰. Առաջին տպաւորութեան սաստկութիւնը . 2⁰. Ուշադրութիւն . 3⁰. Կրկնութիւն . 4⁰. Զուգորդութիւն գաղափարաց :

Տպաւորութիւն մ'երբ սաստիկ է , թէ եւ մարդ մի անգամ եւթ կրէ զայն , կրնայ անջինջ դրոշմուիլ մտաց մէջ , մինչդեռ այլ տպաւորութիւնք , թէեւ կրկնեալ՝ բայց տկար , կրնան անհետ կորնչիլ եւ ո՛չ եւ երեւիլ : Օրինակի համար , միշտ կը յիշեմք մեր առաջին անգամ դպրոց երթալն , առաջին անգամ թատերական ներկայացման մը հանդիսատես լինելն , հրդեհի տեսարան

մ'որում՝ փոյթ չէ՝ մի անգամ միայն ահանառես եղած լինիմք , մեր մեռած սիրելեաց վերջին վայրկեաններն , եւ այլն : — Ուշադրութեան կարեւորութիւնն յայտնի է : Թէ եւ մէկ անգամ՝ բայց ուշադրութեամբ զննուած դէմքի մը գծերը կրնան անմոռաց մնալ , եւ այդպէս դիտող նկարիչ մը կրնայ յիշողութեամբ պատկերացնել զայն : Ճառ մ'որում ուշադիր ունկն դրած ես՝ կարող ես գէթ իւր գլխաւոր մասանց մէջ յառաջ բերել , մինչդեռ ոչ ինչ պիտի մընայ յիշողութեանդ մէջ , երբ անուշադիր ականջ մը միայն կուտաս ատենաբանին խօսից : Ուսանողք քաջ ծանօթ են իւրեանց դասն ուշի ուշով կամ վեր ի վերոյ կերպով ուսանելուն տարբերութեան : — Ըստացուած գաղափարներ ո՛րքան յեղյեղութիւն , կրկնութիւն , ա՛յնքան խորագոյնս կը հաստատուին մեր մտաց մէջ եւ ա՛յնքան դիւրաւ ի հարկին կը յիշեմք զայն : Աշակերտն ի բերան ուսանելու համար կը սերտէ , կը կրկնէ , քարոզիչն իւր քարոզին վրայէն կ'անցնի մի քանի անգամ , դերասանը կը յեղյեղէ իւր դերը : Ընդհակառակն , կը մոռցուի լեզու մը զոր մարդ խօսելու առիթը չունի , եղանակ մը զոր ա՛լ չերգեր , քերթուած մը զոր ա՛լ չարտասաներ , երկիր մ'ուր ճանապարհորդեց եւ որոյ վայրաց , բնակչաց ու յիշատակարանաց վրայ այլ եւս չի մտածեր : — Վերջապէս , մեր յառաջագոյն ստացած գաղափարները կը ներկայանան մեր մտաց ո՛չ առանձինն , անջատ , այլ կապակցեալ այլոց հետ , վասն զի միշտ գաղափարաց մի կամ աւելի խումբերու մասն են : յիշատակ մը կ'արթննայ առթիւ գաղափարի մը զոր ունիմք այս վայրկեանս , եւ ինքն ալ իւր կարգին կ'արթնցնէ այլ յիշատակներ : Գաղափարաց զուգորդութեան յիշողութեան անհրաժեշտ մի պայմանն ըլլալը յայտնապէս կը տեսնուի մոռացման երեւութին մէջ . ինչո՞վ ի միտ կ'ածեմք բան մ'որ վերիպած է մեր յիշողութեանէն , եթէ ոչ միայն բանով որ մնացած է անդ . երբ կը լինուեմք անուն մը՝ որ խուսափած է ի մէջն՝ կ'արտասանեմք զանազան անուններ , յուսալով որ անոնցմէ միոյն հետ կորուսեալն ունենայ յուշարար առնչութիւն մը : Բայց մտաց այս գործողութեան վրայ մի քիչ յետոյ պիտի խօսիմք առանձինն :

44. Մոռացումն:— Միաբը՝ եթէ կը յիշէ՝ կը մոռնայ ևս. չեմք կարող մեր բոլոր գործողութեանց, մեր բոլոր վիճակներն, մեր ամէն փորձառութեանց և ստացած ծանօթութեանց յիշատակներն անկորուստ պահել մեր մէջ. բազումք մեր գիտակցական վիճակներէն կը ջնջուին և կ'անհետան, և թէպէտ յիշողութեան առաւել կամ նուազ գործութեան աստիճանին համեմատ մոռացումն ալ առաւել կամ նուազ է ի մարդիկ, բայց այս յայտնի է որ մոռացումն ընդհանուր և բնական է, մինչեւ իսկ կրնայ ըսուիլ, ո՛րքան և այլանդակ թուի, որ մոռացումն յիշողութեան մի պայմանն է: Ապրիլը, կ'ըսէ Ռիպօ, է ստանալ և կորուսանել. կեանքը կը կազմի այնչափ այն աշխատութեամբ որ իբաց կը վտարէ իւրացեալ նիւթերն, որքան այնու որ զայնրս կը հաստատէ: Մոռացումն ապրւորացում մ'է: Եթէ մարդ բնաւ մանրամասնութիւն մը չմոռնար իւր կեանքէն և ամէն ինչ որ անգամ մը մտաւ իւր գիտակցութեան դաշտին մէջ՝ մնար իւր յիշողութեան մէջ, ամենէն անկարելոր տպաւորութիւնքն ու ամենէն հասարակ եղելութիւնքն իսկ, հեռաւոր յիշատակ մը գտնելու համար հարկ պիտի լինէր միջանկեալ դիւպաց ու տպաւորութեանց յիշատակներու ահագին կոյտ մը տեղափոխել, անվերջ շարքէ մ'անցնիլ, և յիշելն անկարելի պիտի լինէր գործողութեան երկարութեան համար: Մոռացումը մտքին մէկ հիւանդութիւնը չէ, այլ նորա կենաց և առողջութեան մի պայմանն է. առանց անոր յիշողութիւնը, իւր բեռն տակ ընկճեալ և ի հարկէ մեծ մասամբ աւելորդ բեռն մը տակ, չպիտի կրնար շարժիլ, այլ պիտի լինէր դանդաղ, անկենդան, մինչ նովաւ, այսինքն չափաւոր ու բնական մոռացմամբ, կ'ստանայ թեթեւացում, աշխոյժ և դիւրաթեքութիւն, որով և կենսական ուժոյ յաւելում:

Բայց այս բնական ու չափաւոր, մինչեւ իսկ կարեւոր, մոռացումէն զատ կայ ամբողջական կամ մասնական կորուստ մը յիշողութեան, որ խտաբանական պարաբայ մ'է և արդիւնք ուղեղային հիւանդութեանց: Յուշաբախութիւն (amnésie) կը կոչուի մտաց այդ խանգարում բնախօսութեան մէջ, և բժիշկք մէկէ աւելի տե-

սակներ կ'որոշեն: Երբեմն յուշաբախութիւնը ընդհանուր են (amnésie générale), յորս հիւանդն կատարելապէս կը կորուստնէ իւր կենաց առաւել կամ նուազ երկար մի շրջանին յիշողութիւնը: Երբեմն մասնակի է յիշողութեան կորուստը. ոմանք թուոց յիշողութիւնը կը կորսնցնեն, այլք գիմաց, հին կամ նոր դիպաց, վերջապէս ուրիշներ յատուկ անուանց, նոյն իսկ իրենց անուան: Լեզուական յուշաբախութեան մէջ, որ անխօսութիւն (aphasie) կը կոչուի, մարդ կայ որ բոլոր գոյականները կը կորսնցնէ, մի ուրիշն՝ բայերն ու գերանունները. ոմանք բառից միայն առաջին գիրը պահած են. ոմանք միայն կարդալ կրնան այլ ևս՝ գրելը մոռցած ըլլալով, այլք կարդալու ունակութիւնը կամ կարողութիւնը կորուսած են, գրել միայն գիտեն այլ ևս: Գիտենք որ մեր բոլոր երազոց յիշատակն ի զարթնումն չունիմք մեր յիշողութեան մէջ. բայց մասնաւորապէս քնաչրջկութեան մի յատկանիւն է մոռնալ բացարձակապէս արթնութեան կամ սովելական ժամանակ ինչ որ ըրած է մարդ նոպային (accès) ատեն, սակայն ուրիշ նոպայի մը ժամանակ կրնան ոյդ յիշատակք կենդանանալ, ոյնպէս որ քնաչրջիկն իւր քնաչրջկութեան վիճակներն կը յիշէ առանց յիշելու արթնութեան վիճակներն, իսկ արթնութեան ատեն, մոռնալով իւր քնաչրջկութեան յիշատակներն, կը յիշէ միայն իւր արթնութեան ժամանակաց վիճակներն. որով այդպիսին կ'ուենայ կրկին յիշողութիւն. ահա՛ ինչ որ կը կոչուի կրկնաշրջողութիւն (dédoublement de la mémoire): Այս երկու տարբեր գիտակցական վիճակներն կրնան քնոյ ժամանակէ դուրս ալ, արթնութեան մէջ, ի յայտ գալ, և յայնժամ կը կազմեն երկու տարբեր կեանքեր, երկու եսեր, բարոյական անձին միութիւնը կը խզի կը բաժանի յերկուս: Սոցա հակառակ, երբեմն ևս յիշողութիւնն ինչ ինչ ախտային պատճառաց ազդեցութեան տակ կ'ստանայ բացաւիկ գրգռութիւն, — ինչ որ կը կոչուի գերյուշութիւն (hypermnésie):

Այսպիսի հիւանդութեանց մէջ, ուր յիշողութիւնն ամբողջապէս կամ մասնակի կը կորսուի, կարեւոր է գիտնալ որ յիշատակք կը կորսուին սացման կարգին հակառակ

կարգաւ . ամենէն յառաջ ստացեալ ծանոթութիւնք ամենէն վերջ կ'անհետանան ի մտաց : Նախ կը կորսուի յիշատակն չաբաթուն յորում է ոք , յետոյ ամոյն , յետոյ տարուան , և ամենէն յետոյ մանկութեան յիշատակք և իւր անուն : Յիմար կին մը յաճախ կը մոռնայ իւր ամուսնութեան անունը , մինչ շատ լաւ կը պատասխանէ դեռ իւր օրիորդական անունն : Ծերունին ևս , թէ և նորա յիշողութեան տկարացումը բնութեան կարգին մէջ է և չէ անտարանական , մի և նոյն կարգով կը կորսնցնէ իւր յիշատակներն : Երբեմն կորուստն անդառնալի է , և երբեմն կը վերադառնայ յուշն : երբ յիշատակի վերադառնան , ստացման կարգով է ո՛ր կուգան , նախ հնագոյնք , և ապա տակաւ նորերը : Ուշիմ եւ ուսեալ անձ մը հիւանդութեամբ յուշաթափ եղած էր բոլորովին . երբ վերատապաւ իւր յիշողութիւն , նախ սկսաւ հեգեւելով , ապա կարգաց առանց հեգեւելոյ . իւր նորագոյն ծանօթքն ու բարեկամքն ամենէ վերջ ճանչցաւ :

(Շարունակելի)

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԾԱՂԻԿԱՔԱՂ ՀԱՏՈՒԱԾՔ

ՅՕՏԱՐԱԶԳԻ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՅ

ԿԱՐԱՅԻՐ ՀՆԴԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԵՒ ԲՆԱԳԱՅ ՆՈՐԱ

Գրեթէ ամենայն խոյ աշխարհն Հնդկաց յարեւել կոյս հայի , ոչ այնչափ ի լայնութիւն ընդարձակեալ , որչափ դէպ ուղիղ ի հանդիպոյ : Իսկ ընդ հարաւահողմն բարձրաբերձ բարձունք ամբառնան . այլ կողմանքն հարթ և դաշտաձեւ են , և հորդեն ճանապարհ հանդարտ ի դաշտան բազում գետոց անուանեաց , որ ի Կաւկաս լեռնէ ելանեն : Ինդոս ցրտագոյն քան զայլն է : ջուրք նորա ոչ ինչ կարի օտար ի դունոյ ծովուն է : Գանգէս գետ աղնւււազոյն յարեւելից ի հարաւահողմն դաւառին ընթանայ , և անցանէ ուղղորդ ի ներքոյ սարից լեռանց մեծամեծաց . անտի վիմաց առաջի պատահեալ , միւսանգամ յա-

րեւելահողմն չրջեցուցանեն : Եւ երկուքին մտանեն ի ծովն կարմիր և կարեն միշտ զդեանդերսն , և բազում ծառատունկ մեծամեծ մասամբ երկրին ուտեն . ամենայն ուրեք արգելեալ լինին ի քարանց յորս բազում անգամ բախեն . իսկ ուր հող կուղ գտանեն , եղտեւրս և կղզիս գործեն : Ակեսինէս վինդոս գետ ստուարացուցանէ . և յորժամ ինդոս ի ծով դիմելոց իցէ , ի մէջ առնու զնա , և մեծաւ դղրդելով բախին ընդ միմեանս գետքն երկուքին . քանզի սաստիկագոյն բերանովն գայ պատահէ հոսանաց ինդոս գետոյ , և ոչ ջուրքն յորժամ բախիցին տան տեղի : Իսկ Դիարդենէս ոչ ինչ երեւիլ համարուա է , քանզի ընդ վերջին կողմանս Հնդկաց աշխարհին ընթանայ . այլ ոչ կոկորդիլոսաց միայն որպէս Նեղոս , այլ և դեղիլինաց և անծանօթ յայլոց ազգաց նհանգաց սնուցիչ լինի : Եթիմանտոս բազում անգամ աստ անդ խոտորեալ է , և որք առ գետոյն բնակին , հանեն առուս ի նմանէ առ ուղղանելոյ . և նմին իրի իսկ սակաւիկ ինչ միայն մնացորդս առանց անուան ի ծովն ընկենու : Բաց ի սոցանէ այլովք ևս բազմօք գետովք բաշխեալ բոժանի դաւառն ամենայն , բայց ոչ հոյակապք են քանզի չհոսեն ընդ բազում վայրս : Իսկ զկողմանսն որ մօտագոյնք ի ծով են , հարկանեն հողմք հիւսիսոյ . իսկ կողմանք որ ի լեռանցն ամրացեալ են , պատեհ են սնուցանելոյ զարմախ երկրի : Այլ այնպէս սահմանեալ փոփոխմունք ժամանակաց աշխարհի այլակերպ են ի կողմանսն յայնոսիկ , զի յորժամ այլ կողմանք աշխարհի ջեռեալ իցեն ի տապոյ արեգական , ըզՀնդկաց աշխարհն ձիւն ունի . և դարձեալ յորժամ այլ կողմանք սառուցեալ իցեն , անդ անհնարին տապալիառն ջերմութիւն է : Նա և ոչ հան ի վեր բնութիւն զպտածաւըս իրացն : Ծովն ևս որ զնովաւ պատեալ է , ոչ ինչ օտար յայլոց ծովուց է գունով իւրով : Բայց քանզի յերկրոս թառաւորէ անուն կոչեցաւ ծովուն , որ անտեղեակքն են կարծեն թէ կարմիր են ջուրք ծովուն :

Երկիրն առատաբեր է կտաւոյ . բազմաց ձորձք անտի են : Կեղեւք ծառոց կակուղք և փափուկք են իբրեւ զքարոս և ընդունին զնշանագիրս գրոց : Են հաւք՝ հաւանք նըմանող հնչման մարդկեղէն բարբառոյն լի-

ներս : Են և անասունք որ ոչ ընդեւեւանք են այլոց ազգաց , բայց միայն եթէ ածեալ իցեն առ նոսա : Նոյն երկիր սնուցանէ ռնգեղջիւրս և ոչ ծնանի : Իսկ փղաց առաւել ևս յաճախութիւն է աստ քան յԱւրիկեցւոց աշխարհին , եւ ըստ յաճախութեանն նոյնպէս և յաղթանդամութիւն նոցա է : Գետք որ հանդարտութեամբ տանին ըզյամրագնաց ջուրս իւրեանց՝ ոսկի բերեն : Իսկ ծովն ի ծովեզերսն ականա պատուականս և մարդարիտս ընկենու : Եւ ոչ այլ ինչ քան զայն պատճառք ընչաւետութեան նորա են , մանաւանդ յորժամ զտուրեւաւիկ փոփոխութեան չարեաց իւրեանց սիւսեցին և յազգսն արտաքինս . քանզի աւելորդաց ծովուն եռացելոյ՝ այնչափ գինք են որչափ ցանկութիւնն սահմանէ նոցա : Որպէս ամենայն ուրեք նոյնպէս և ի նոսա գիր տեղեացն ձեւիչ մտաց և բարուց մարդկանն լինի : Զմարմինս իւրեանց ծածկեն մինչև ցոտս պճղնաւորաւ և ագանին օգս յոսս և կտաւով զգլուխս իւրեանց պատեն : Կախեալ են գինքք զականջաց նոցա . զտիգս իւրեանց ոսկւով զարդարեն , և նոքիմք առնի խտիր ազնուականութեան և ընչաւետութեան : Սանդրեն բազում անգամ զվարսս իւրեանց քան եթէ խուզեն . իսկ կղակք նոցա միշտ առանց ստիրելոյ են . իսկ զմնացեալ մորթ երեսացն ամենեւին իսկ ողորկեալ վիրայեն :

Այլ գետութիւն թագաւորաց նոցա , զոր նոքա մեծաշուք փառաւորութիւն կոչեն , առաւել է քան զչարիս թագաւորաց ամենայն ազգաց : Յորժամ ի հրապարակի ուրեք կամիցի երեւեւ թագաւորն , խնկանոցս արծաթիս առաջի տանին սպասուորք , եւ զամենայն ճանապարհն , ընդ որ կամի անցանել , հոտովք լի առնեն : Բազմի նա ի դեսպակս ոսկիս , զորովք մարդարիտք շուրջ կան կախեալ . կերպաւք ոսկենկարք , և ծիրանուով խառն են ձորձք նորա զոր ագանի . զհետ դեսպակին երթան պահապանք վառեալք յորոց միջի կան հաւք ի վերայ ոտոց . որոց ուսուցեալ են գեղգեղեալ նաւագել ի գրօսանս թագաւորին : Եւ ունին արքունիքն սլանս ոսկեգործս զորովք տարածեալ է որթ ոսկեղօծ , և ի վերայ որթոյն պատկերք արծաթիք հաւուց որոց տեսլեամբն առաւել ուրախ լինին : Բաց են արքունիքն եկեղոցն յորժամ զվարսն սան-

դրիցէ կամ զարդարիցէ . յայնժամ պատասխանի հրեշտակութեանցն տայ , և դատաստան ժողովրդեանն առնէ : Հանեալ զոտս նորա օծանեն անուշութեամբք զոտս նորա : Մեծ քան զամենայն աշխատութիւն որսք են նորա , զանասունսն զփակեալս յարգելոցին հարկանել մինչդեռ հարձքն նուագիցեն և ըզձանայցեն յաջողութիւն : Նետք նոցա երկկանգեանք են , զոր արձակեն մեծաւ զօրութեամբ , այլ ոչ ճարտարութեամբ : Քանզի նետ՝ որոյ ամենայն զօրութիւն ի թեթեւութեան կայ , ծանրացեալ դժուարին առնի : Ընդ կարճ կարճ ճանապարհս երկարաւ անցանեն , իսկ յորժամ երկարագոյն է չուն՝ փղք ձգեն ըզկառն և զամենայն մարմինս յաղթ գազանայն ոսկիապատ ծածկեն : Այլ զի մի մի ինչ ի միասակար սովորութեանց պակաս լինի , ոսկիապատ դեսպակօք ընդ երկար տողեալ երթոյ զհետ կարգ հարձիցն՝ գտուեալ և բաժանեալ է գունդ նոցա ի կարգէ բամբաւն , բայց հաւասարէ նորա զեղխութեանն : Կանայք պատրաստեն զկերակուրլս նորա : Եւ գինին ի նոցունց պաշտի , զոր յաճախագոյնս սովորութիւն է ամենայն Հնդկաց առնուլ ի կիր : Զթագաւորն յորժամ անապակաւ և քնովն թմրիցի առեալ տանին հարձք նորա ի սենեակն կարգալով հայրենի երգովն զցայգութեան գիւսըն :

Ո՞ք կարիցէ աւատալ թէ ի մէջ այնց չարեաց յաճախելոց իցէ փոյթ և խնամ վասն իմաստութեան : Կայ մի ազգ շինական և առանց պաճուճանաց , զոր իմաստունս իսկ կոչեն : Պարծանք են նոցա յառաջագոյն կանխել և գրաւել զօր օրհասին մահու . և կենդանւոյն այրել զանձինս հըրամայեն սցնոցիկ որ կամ ծերացեալ հասակաւ իցեն կամ ցաւածք . իսկ զկալ եւ մնալ մահու՝ անարգանս և թշնամանս համարին : Եւ ոչ մի ինչ պատիւ կամ մեծարանք մարմնոց՝ զոր ծերութիւնն քակիցէ դնեն , զի համարին թէ հուր եթէ ոչ չընչով ընդունիցի զնոսա , պղծի : Իսկ նոքա որ ի քաղաքս ըստ հասարակաց սովորութեան կեան կեանս , ասին թէ զգնացս աստեղացն քաջ նշմարեն և զլինելոցսն պատմեն : Եւ համարին նոքա թէ որ երթան կամակար ի մահ , յայն սակս երթան զի Յհանդուրթեն հասանելոյ նորա : Դիս իսկ

Համարին զոր ինչ միանգամ սկիզբն առնեն
պաշտելոյ, մանաւանդ զծառս, զորս թէ
բռնադատէ ոք, գլխոյ պատիժք կան: Զա-
միսս ի հնգետասան աւուրս սահմանեն,
բայց տարւոյ կատարեալ ժամանակք պա-
հին: Ի գնացից լուսնի նշանակեն զժամա-
նակսն. ոչ որպէս բազումք առնեն, յոր-
ժամ լնուցու աստղն զիւր բոլորն բոլորակ,
այլ յորժամ ծռիցի ի մահիկ եղջիւրս, եւ
վասն այնորիկ կարճագոյն ամիսս ունին
քան զամիսս այնոցիկ որ ի բովանդակ լըն-
ւոյ լուսնի կարգեն զժամանակ ամսոցն: Եւ
այլ ինչ բազում պատմի զնոցանէ, բայց
ինձ այսպէս թուեցաւ թէ չէ պատշաճ նո-
քիմք գիտալ իրացն յամեցուցանել: (Զ-
Դար.)

(Թարգ.)

Կ. ԿՈՒՐՏԵԱՅ ՌՈՒՓԱՅ

Հ. Յ. ԳԱԹԻՃԵԱՆՅ Վառն գործոց եւ արուքեանց
(Մեթաբոսի վ. Ենայ) Աղեքսանդրի մեծի

ԶԱՅՆ ՀԱՅՐԱԿԱՆ

Լըւիջիւր, որդեա'կդ իմ, ձայնիս այսմիկ
Հայրականի.

Նաւուղլին է այն բարբառ յաստեացս
ի ծով բազմախուրթ.

Իբր արձագանդ իմն է դա վեհի ձայնին
յաւիտեանից.

Որ անսայցէն՝ մարտի ո'չ:

Գեղրա'րս քեզ է ի բարեկամս լիցին մար-
դիկ համօրէն.

Իղձք ի քեզ յուզեսցին վասն երջանիկ բախ-
տի այլոց,

Եւ գուրթ ի սիրա քո անկցի ընդ ամենայն
չըւատութիւնս,

Ողբացողին լե'ր ողբակից:

Մի' արտաքին չըքոյ փայլումն ի քէն պա-
տիւս ինչ ընկալցի.

Ի լաւութիւնս հայեաջիւր դու, դուզնա-
քեայ է այլ ամենայն,

Եւ բազում այն է զի որ փոքր ոք երեւի
յաչս աշխարհի՝

Մեծ առաջի է Աստուծոյ:

Տառապելոց սրտից համայն լե'ր ապաւեն
նախախընամ.

Եթէ չարեացն ինքեանք պատճառք՝ դը-
թապցիս դու ի'ս առաւել.

Լո'ւր մըտադիւր որում առ քեզ գայ ըզ-
սրտին մերկանալ խորս,
Բեռնաւորին տո'ւր ձեռն յօժար:

Երդեսջի'ր յանցնիւր ծընունդ, լացցե'ս
յանկուռն ամենայն,

Մի' զարժանիս ինչ ուրուք ուրացիս դու,
Եւ դո'ւ նախ

Սիւռեա' մաղթանս զօրօրանաւ, ըզդամբա-
նաւ ա'րկ ծաղկունս

Եւ սարդենիս փառայ ի ձօն:

Մի' երբեք մընայցես խուլ աղաղակի քոյ
Հայրենեաց.

Ի վըտանդի՝ հարցես սպաս, ի մոլորման՝
Լե'ր կարեկից.

Կենօք չափ՝ եթէ պիտոյ իցէ՝ նըմին պաշտ-
պանեսջի'ր,

Այլ ո'չ պատուոյ քոյ ի գին:

Իսկ ակն ունել փոխարինի յետ սպասու ո'չ
է արժան.

Ի մօտալուտ վիշտ վըտանդի՝ սիրայնոյ մօրս
ի փրկութիւն

Պա'րտ է ի վեր ամբառնալ գաջ, այլ կար-
կառել՝ ո'չ երբեք

Յորժամ հասեալ գայ վաղիւ:

Մի' յընտանեաց ոգւոյ ի բաց լիցի քեզ
բնաւ խոտորել.

Գիտիցե'ս, մանրանըկար պատկեր ազդին
են ընտանիք.

Մի' լինիր նախանձարեկ՝ թէ ի մերոց փայ-
լեսցի ոք,

Իսկ թէ նեղի՝ լե'ր դըթառատ:

Ամենեցուն ձեռնկալու լիցիս ի յեւ նո-
ցին կամ յէջ,

Մի' թողուցուս գոք առանձին Եւ մի' կեսյ-
ցես դու մեկուսի.

Ո'չ ընդհատ երանելի լիցի քեզ տալ քան
առնուլ,

Մի' հաւատար զի գոն անձիրք:

Եւ օրհնեսցէ ըզքեզ Աստուած, ո'վ որդ-
եակդ իմ, Եւ մանուկ.

Տիողդ աւուրք անցեն զըւարթ իբրեւ դա-
րուն գեղածիծաղ,

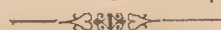
Եւ օրհնեալ Եւ ի զաւակէ քումմէ՝ անխիթ
աներկեան

Խոնարհեսցիս դու յալիս:

Թարգ. Ի. Յ. Պ.

1890

ՄԱՆՔԻ ՏԸ ՖՈՒՏՈՒՅ

ԽՐՈՒՄՆ ՅԱՒԱԶԻ

Ա.

Երբեմն կը պատահի որ, Բրիտանիոյ կամ Սկոտլոնդ այս ինչ ծովեզրն, ուղևոր մը կամ ձկնորս մը, միահարթ և աւազուտ գետնի մը վրայ, հեռի ծովափէն, ջուրց տեղատուութեան ժամանակ, երբ կը ճանապարհորդէ, յանկարծոյն կը տեսնէ զի վայրկեան առվայրկեան տաժանաքայլ կ'ըլլայ ուղին: Ծովափը իւր ոտից տակ ձիւթ մ'է գողցես. իւր կօշկաց ներքանը կը փակչի գետնին. այլ ոչ ևս է անդ աւազ, այլ ոստղ: Համակ չոր ու ցամաք է ծովափը. բայց իւրաքանչիւր քայլին, երբ ոտն ի վեր կ'առնու ուղեւորն, թողած հետքը ջրով կը լեցուի: Սակայն եւ այնպէս աչքը բնաւ չտեսներ փոփոխում մը. անսահման ծովեզրը միապաղաղ է եւ հանդարտ, աւազն ունի նոյն տեսարանը յար և միշտ, ոչինչ կ'որոշէ հաստատաւորամ գետինը՝ գետնէն որ ոչ այլ ևս է հաստատուն: Ծովային ժժմակներու զուարթութիւն հոյն միշտ խառնամառն կ'ստոստեն անցորդին ոտից վրայ:

Բ.

Ուղևորը յառաջ կը վարէ ուղին, կը յենու գետնին, գուն կը գործէ մտենալու ծովափին: Խռովեալ չէ. է՞ր խռովի: Միայն բան մը կ'զգայ, գողցես իւր ոտից ծանրութիւնը կ'աւելնայ իւրաքանչիւր քայլին: Յանկարծուտ ոտները կը սուզին երկու կամ երեք մատնաչափ: Այլ ևս հաստատ գիտէ թէ ապահով ու լաւ ճանապարհի մէջ չգտնուիր. կը կենայ, հասկընալու համար թէ ո՛ւր է:

Գ.

Յանկարծ կը նայի իւր ոտից. աներևոյթ եղած են ոտներն: Աւազը կը ծածկէ զանոնք. աւազէն դուրս կը քաշէ ոտներն: Կ'ուզէ դառնալ յետս ընդ կրունկն, կը դառնայ ի թիկունս. ևս սուաւել կը խորասուզին ոտներն: Աւազը կը հասնի իւր պճղանցը: Աւազէն դուրս կը նետուի դէպ ի ձախ. աւազը կը հասնի մինչև ի կէտ իւր սրունիցն. դարձեալ կը նետուի դէպ ի յաջ, աւազը կը հասնի մինչև իւր ծնդանցը: Յայնժամ անբացատրելի սոսկմամբ կ'զգայ թէ խորամուկ եղած է աւազուտ

ծովափին մէջ, և թէ իւր ներքեւ ունի վայր մը ուր չէ հնար մարդոյ քայլել որպէս ձկան գալ ի լիւզ: Կը նետէ իւր բեռը, եթէ ունի բեռ մը, կը թեթեւայ ինչպէս նաւ մը ի ժամու վտանգին. այլ ոչ ևս է ժամանակ. աւազն անցած է ի վեր քան զծունգան:

Դ.

Կ'աղաղակէ, կը շարժէ իւր գլխարկը կամ իւր թաշկինակը. աւազը կը գրաւէ իւր մարմինը առ ստիպ ստիպ: Եթէ ամայի է ծովափը, եթէ կարի հեռի է ցամաքն, եթէ ծովածածուկ աւազակոյտն շատ գէշ համբաւ մը ունի, եթէ չկայ դիւցազն մը շրջակայից մէջ, ամէն ինչ վրձարեալ է. դատապարտուած է ուաղախիւր ըլլալու: Դատապարտուած է այն սոսկալի, երկարատեւ, անվրիպելի, անողոքելի թաղման զոր չէ կարելի յաղաղել և ոչ փութացնել, որ կը տեւէ ժամեր, որ չվերջանար, որ կը բռնէ զքեզ յոտին, ազատ, քաջաւոյժ, որ ոտներէդ կը քաշէ, որ, յանցնելու ճգան զոր կը փորձես ընել, ի մէն մի կանչ և ի կառանջ զոր կ'արձարես, զքեզ խուս մի ևս կը քաշէ ի խորս, որ թուի թէ զքեզ կը պատժէ ընդդիմութեանդ համար, հետզհետէ պնդելով զքեզ իւր գրկին մէջ, որ յամբար կը մոցնէ զմարդն ի գետին թողլով նմա ժամանակ դիտելու հորիզոնը, ծառերը, դալարաւետ դաշտերը, դիւղին ծուխերն հովտին մէջ, նաւուց առաքատներն ծովուն վրայ, թռչուններն որք կը թռչին և կ'երգեն, արեգակը, երկինքը: Աւաղախիւրումը, գերեզմանն է որ եղած է մակընթացութիւն և որ կը բարձրանայ երկրի խորէն դէպ ի կենդանի էակ մը: Իւրաքանչիւր վայրկեան դիտաւորի մ'է անողոք:

Ե.

Չուսուականն կը փորձէ նստիլ, ընկողմանիլ, յափսթերս խաղալ. բոլոր այն շարժումներն զորս կ'ընէ, կ'ընդաւազեն զինքը. կը կանգնի անդրէն. կը սուզի. կ'զգայ թէ կ'ընկուղի. կը ճէ գառնակուոյ, լալագին արտասուաթոր կը աղաղատի, կակամբարձ կ'աղաղակէ առ ամպս, կը գելու, կը գալարէ բազուկները, յուսակտուր կը տաքնալի: Ահա մինչև իւր սրովայնն խրած է աւազին մէջ, աւա-

զը կը հասնի իւր կրծոցը. այլ ևս մարդը կիսարձան մ'է: Բազուկները վեր կը վեր-
ցնէ, մոլեգին հառաչներ կ'արձակէ, կը
կծկէ կը գալարէ եղունգներն աւազին վը-
րայ, կ'ուզէ գերծանիլ այս մոխիրէն, կը
յենու իր արմկանց վրայ ազատելու հա-
մար իւր անձը այս կալուզ պատեանէն.
մոլեգնաձայն կը հեծեծէ. աւազը կը բար-
ձրանայ, աւազը կը հասնի ուսոցը, աւազը
կը հասնի պարանոցին. այժմ դէմքը միայն
կը տեսնուի: Բերանը կը ճչէ, աւազը
զայն կը լեցնէ. ըսութիւն: Աչերը տակա-
ւին կը տեսնեն. աւազը գանոնք կը փակէ.
Գիշեր: Յետոյ ճակատը կը փոքրկանայ,
խուն գիտակ ինչ հերաց կ'երերի աւազին
վրայ. բազուկ մը կը բարձրանայ, աւազին
մակերևոյթը կը ծակէ, կը շարժի, կը տա-
տանի, և անհետ յաջաց կը կորնչի. — չա-
րաշնձկ անհետացումն մարդոյ:

Վիկթոր Հիլո

(Թարգ.)

Մ. ԱՍԲԱՆԱՋ

ՄՏԱՄԱՐԶԱԿԱՆ

Ա.

Ագամանդը ագամանդ մ'է երբ մուրաց-
կանին մատին վրայ խոկ ըլլայ. միայն թէ,
մուրացկանին մատին վերայ, ոչ ոք պիտի
ուզէ հաւատալ թէ ագամանդ մ'է այն:

Մեկնութիւն

Այս ագամանդը՝ աղքատ հանճարն է:
Աղքատ հանճարն կ'ուզէ վաճառել, իւր ա-
գամանդները այսինքն իւր մոտց ընտիր
արդիւնքներն. բայց որովհետեւ աղքատ է,
ոչ ոք կ'ուզէ հաւատալ թէ այդ արդիւնք
արժէք մի ունենան:

Հանճարեղ մարդիկ մեռած են տանելով
գոհարներ իւրեանց ուղեղին մէջ. և իւր-
եանց մահէն յետոյ ճանչցուած է թէ ըն-
տիր և թանկագին էին այդ գոհարներն:

Բ.

Աստուած կը սիրէ զմարդիկ, ըսաւ Սե-
նեկա. բայց հօր մը սիրով և ոչ թէ մօր:

Մեկնութիւն

Մայրական սէրն կը ներկայացնէ այն
ծայրագոյն գորովն և անձնութիւնն
զոր մարդկային սիրտը կրնայ պարունա-
կել: Մայրը ուրիշ բան չգիտեր բայց մի-
այն սիրել և ներել: Հօր սէրը աւելի

պաշտպան խտուրթիւն մի և աւելի խոհեմ
անաչառութիւն մի ունի. հօր համար ըս-
ուած է «Որ բարեւ սիրէ, բարեւ պատժէ»:
Գ.

Նախնիք կը պատուիրէին հայցել աստ-
ուածոց օգնութիւնը բազկատարած և ոչ
թէ խաչաձեւ ձեռներով:

Մեկնութիւն

Ի զուր կը խնդրէ ոք երկնից օգնու-
թիւնը եթէ ինքը չաշխատիր իւր գործոց
յաջողութեան համար. «Դու քեզ օգնէ,
երկինք ալքեղ պիտի օգնէ» կ'ըսէ առածը:
Չինական առած մի խրատ կուտայ երկ-
րագործին որ իւր արտը հերկելէ, ուղեկէ
և նորա մեքսակար խոտերը քաղելէ յետոյ
միայն հունձք խնդրէ յերկնից: Աթենացիք
կ'ըսէին «Աստուած կը սիրէ օգնել նմա որ
կ'աշխատի»:

ԹՂԱՅՈՒԹԻՒՆՔ «ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՑ»-
Կիրասոն. Ա. Ս. Ձեր հինգամեայ բաժա-
նորդագիրը ստացանք:

Օրսու. Խ. Հ. Ձեր յղած դրոշմաթղթերն
5 դահեկան պակաս արժէք ունեցան աստ:
Մարզուան. Մ. Բ. Ա. Ձեմք դադրած
ընաւ Մալիկ մանկանց զրկելէ Ձեզ, թէ-
պէտ և Ձեր բաժանորդագիրը տակաւին
չեմք ընդունած:

Զմիւռնիք. Յ. Շ. (Հ. Բ.) Նախկին բա-
ժանորդաց հաշիւը պէտք է որ ամբողջա-
պէս և որոշ կերպով կարգադրէք: Նոր բա-
ժանորդք կ'ստանան իւրեանց թիւերը երբ
բաժանորդագիրները կը հասնին մեր ձեռքը:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ

Գաղտնիք Ս. Թագաւոր եկեղեցւոյ քա-
հաններէն Արթ. Տ. Խոսրով Գալաթիական
աղագսիրարար 1 տարեկան Մալիկ Ման-
կանց կը նուիրէ Գիրմաստու աղագային
վարժարանին աղքատիկ ուսանողաց:

ՎՐԻՊԱԿՔ ԺԹ. ԹՈՒՈՅՆ ՄԷՁ

Էջ	Սիւնակ Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
297	Ա	45 Արտաւաղդայ. Արտաշա-	տայ
301	Բ	25 հարկ էր որդին հարկ էր	զի որդին
302	Բ	45 յօրէն անտի յօրէն անտի	

Արտագէտ Ա. ՍԱԲԱՅԵԱՆ

Տնօրէն—Խմբագիր

ՄԻՋԻՐԱՆ ԱՍԲԱՆԱՋ

Տպար. ՆԵՍՆ Կ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Կ. Պօլիս, Էսկի Չապիէ Գասէսի, 61.